

تحلیل کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به روش ویلیام رومی و مقایسه آن با مطالعات اجتماعی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

طاهره فلاح یخدانی^۱، علیرضا عراقیه^۲، امیرحسین مهدیزاده^۳

^۱ کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامشهر (نویسنده مسئول)

^۲ دکتری، دانشگاه آزاد اسلامشهر

^۳ دکتری، دانشگاه آزاد اسلامشهر

چکیده

این پژوهش به منظور تحلیل و مقایسه کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به روش ویلیام رومی با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش انجام شد. روش گردآوری اطلاعات روش تحلیل محتوا بود. جامعه آماری کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی سال ۱۳۹۹ بود. روش نمونه‌گیری سرشماری کامل بود. ابزار پژوهش سیاهه تحلیل مبتنی بر روش ویلیام رومی و چک‌لیستی با هدف بررسی میزان توجه به ساحت‌های ششگانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از کدگذاری متن درس، کدگذاری تصویرها و شاخص درگیری فعالیت‌محور بودن کتاب استفاده شد. نتایج نشان داد: ۱. میزان به‌کارگیری شیوه ارائه فعال در متن، پرسش‌ها و تصاویر کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در حد ضعیف است و در این کتاب، میزان به‌کارگیری جنبه‌های غیرفعال بیشتر از جنبه‌های فعال است. ۲. کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی «فعالیت‌محور» نبوده و تعداد فعالیت‌ها (۲۹ فعالیت) با توجه به تعداد صفحات کتاب فوق (۱۰۵ صفحه) نامناسب است. ۳. میزان مطابقت محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی با مطالعات اجتماعی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش هماهنگ نیست.

واژه‌های کلیدی: مطالعات اجتماعی پایه سوم، ویلیام رومی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

مقدمه

امروزه با توجه به اینکه تغییر در همه جنبه های زندگی انسان به قدری سریع اتفاق می افتد که انسان را دائماً با مسائل جدید و متنوعی روبه رو می کند؛ و برای حل آن ها از آمادگی کافی برخوردار نیست، درواقع در دنیای جدید امروز افراد نیاز به تفکر دارند چون به افرادی که در جامعه جدید زندگی می کنند، آرا و نظره های جدید و متفاوتی پیشنهاد می شود و این افراد باید از میان آن ها یکی را انتخاب کنند. در گذشته به ندرت فکر می شد که ممکن است بتوان افراد را متفکر و خلاق بار آورد، اما نتایج پژوهش ها نشان داد که تفکر مهارتی یادگرفتنی است و بنابراین می توان افراد را، با فراهم کردن شرایط تحت کنترل، متفکر و خلاق بار آورد، به طوری که کلارک بیان می کند: برونر بر این باور است که به جای انتقال اطلاعات و حقایق به یادگیرندگان باید آن ها را در موقعیت هایی قرار دهیم که خودشان به کشف اطلاعات دست بزنند. با توجه به این مهم، تعلیم و تربیت هر کشور نقشی بسیار اساسی در پرورش این مهارت ها در افراد دارد. لازمه این امر پیش بینی فعالیت ها، برنامه ها و کتاب های درسی جدیدی است که بر مفاهیم و روش هایی تکیه می کنند که فراگیران را در کشف مفاهیم جدید و ارائه راه حل هایی بدیع برای مسائل زندگی راهنمایی می کند. در این راستا برنامه ریزان درسی نیز موظف اند که محتوای موضوع های درسی را به گونه ای مطلوب انتخاب و سازمان دهی کنند تا پاسخگوی نیازهای حال و آینده افراد و جامعه بشری باشد

موقعی دانش آموز به انواع تفکر می پردازد که با مشکل یا مسئله ای مواجه شود و نتواند آن را حل نماید؛ بنابراین در تنظیم تجربه های یادگیری به منظور پرورش مهارت تفکر باید زمینه ای را ایجاد کرد که دانش آموز درگیر مسئله شود. به علاوه این مسائل نباید از نوع پرسش هایی باشند که بتوان بلافاصله پاسخ آن ها را از کتاب های درسی پیدا کرد؛ بلکه باید پاسخ به آن ها مستلزم ارتباط دادن واقعیت ها و ایده های مختلف به یکدیگر باشند؛ به همین منظور، بهتر است مسائلی در کتاب های درسی مطرح شوند که از محیط پیرامون، سرچشمه گرفته و به زندگی واقعی نیز مربوط باشند. گنجاندن اطلاعات متعدد در کتاب های درسی، رویکرد حافظه پروری، یادگیری سطحی، محتوای غیرفعال، عدم توجه به کاربردی بودن مطالب کتاب های درسی و توجه بیش از حد به کسب نمره، همواره از مسائل عمده در نظام آموزش و پرورش کشور ما بوده اند. در نظام های آموزشی که هدف آن ها بالا بردن نمره های دانش آموزان است، آنچه که باید به آنان آموخته شود مورد غفلت قرار می گیرد. آتکین^۱ معتقد است اگر دانش آموزی در حفظ کردن واژه های علمی و فرمول ها موفق است، او پیشرفت می کند و در آزمون های ورودی دانشگاه پذیرفته می شود. چنین آموزشی برای ادامه تحصیل خوب است نه برای کسب آمادگی لازم در زندگی واقعی. همچنین به نقل از ویلیام اشمیت^۲ بیان می کنند «آنچه ما به دانش آموزان یاد می دهیم به وسعت یک کیلومتر اما به عمق یک سانتی متر است و معلمان هم بیشتر مایل اند اطلاعات را در کلاس ها تکرار کنند و کمتر به عمق یادگیری می اندیشند .

کتاب درسی به عنوان عاملی اولیه در فرایند یادگیری دانش آموزان، نقشی فراگیر و پیوسته دارد؛ چگونگی تألیف و تدوین محتوای آن می تواند دغدغه روش آموزش مبتنی بر فعالیت فراگیر با محوریت دانش آموز در فرایند یادگیری را مرتفع کند یا به عاملی بی اثر در یادگیری تبدیل شود (در اینجا منظور از محتوای آموزشی یا کتاب درسی هرگونه پیام کتبی، اعم از تصویری و نوشتاری و یا ترکیبی از آن ها است که به طور مستقیم و غیرمستقیم بر ذهن، افکار، ارزش ها و مهارت های مخاطب تأثیر می گذارد. بدیهی است در این برداشت، محتوای آموزشی دربرگیرنده طیف گسترده ای از مطالب و موضوع های یادگیری و به شکل های متنوع نوشتاری، تصویری و شنیداری است. به عنوان یکی از مهم ترین ابعاد محتوای آموزشی، می توان به بحث مطالعه و تحلیل متون و محتوای آموزشی و به طور ویژه تر «کتاب درسی» اشاره کرد چرا که باید دانش آموزان را به اهدافی که مدنظر است و شورای عالی برای آن مدون کرده است، برسانند . از طریق تحلیل محتوا است که می توان به ویژگی های یک کتاب درسی پی

^۱Atkin^۲ William Schmidt

برد و ضعفها را در محتوای کتابهای درسی شناسایی و معرفی کرد. از سوی دیگر، با توجه به اینکه نظام آموزش و پرورش ایران از نوع متمرکز است، اغلب وقت کلاس به کتاب درسی اختصاص پیدا می کند و همه آموخته های دانش آموزان براساس کتاب درسی سنجیده می شود؛ پس در کشور ما به لحاظ اهمیت و جایگاه کتاب درسی، تحلیل محتوا ضرورت بیشتری پیدا می کند. آموزش و پرورش یکی از اساسی ترین نهادهای جامعه است که وظیفه تعلیم و تربیت افراد را بر عهده دارد و به طور حتم عملکرد این نهاد در بخش های مختلف فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تأثیرگذار است. امروزه تعداد قابل توجهی از کودکان تحت آموزش های رسمی نظام آموزش و پرورش قرار می گیرند، از این رو توجه به عوامل و شرایطی که عملکرد این نظام را بهبود بخشد، ضروری است. دوره ابتدایی از جمله مهمترین دوره های نظام آموزشی است، زیرا زمینه شکل گیری شخصیت و رشد همه جانبه افراد در آن فراهم گردیده و مناسب ترین فرصت برای تحصیل و یادگیری و رشد استعدادهای کودک است. اگر کودک در این سن مهارتهای لازم را نیاموزد، فرصت جبران آن در مراحل بعدی رشد بسیار مشکل خواهد بود. امروزه به علت اهمیت آموزش رسمی توجه به برنامه درسی و در نتیجه توجه به محتوا به عنوان یکی از عناصر برنامه درسی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. یکی از ماده درس هایی که به عنوان محتوا برای آموزش و پرورش دوره ابتدایی در نظر گرفته شده، درس مطالعات اجتماعی در پایه سوم ابتدایی است. محتوا شامل کلیه مواد درسی است که کسب شایستگی نسبی درباره آنها از طرف یادگیرنده، مورد نظر است. در واقع محتوا یعنی آنچه آموخته می شود.

در کتاب مطالعات اجتماعی و روش های آموزش آن، تأکید اساسی بر روش هایی است که در آنها دانش آموز نقش فعالی دارد. در این روش ها نقش اصلی در فرایند یادگیری به عهده دانش آموز است و اوست که این فرایند را به پیش می برد؛ بنابراین، سایر عوامل مانند محتوای آموزشی، تجهیزات و ابزارهای آموزشی و اقدامات معلم، همگی در ارتباط با دانش آموز معنی و مفهوم پیدا می کنند. معلم در این روش ها نقش جهت دهنده و سازمان دهنده را دارد و می کوشد تا فعالیت های دانش آموزان را با هدایت خود به انجام رساند. در برنامه های آموزشی جدید، استفاده از روش های تدریس مبتنی بر فرایند حل مسئله و مهارت های تفکر نسبت به گذشته اهمیت بیشتری یافته است. براساس این دیدگاه، برنامه ریزان در محتوای برنامه درسی به طرح موقعیت های حل مسئله می پردازند. در این موقعیت ها دانش آموزان راهنمایی می شوند تا در مسیر حل مسئله، به دانش ها، مهارت ها و نگرش های تازه دست یابند. همچنین در اجرای برنامه های درسی جدید، از معلم خواسته می شود تا تدریس خود را به شیوه گروهی سازمان دهی کند، به نحوی که خود نیز به عنوان عضوی از گروه دانش آموزان درآید. در این روش ها بر تعامل میان معلم و دانش آموزان و دانش آموزان با یکدیگر بیش از حد تأکید می شود، زیرا تجربه نشان داده است که تعامل و تبادل تجربه های دانش آموزان با یکدیگر نقش عمده ای در یادگیری آنان دارد. افزون بر این، فعالیت های گروهی موجب توسعه مهارت های اجتماعی از قبیل احترام به حقوق دیگران، همکاری گروهی، حق و مسئولیت قائل شدن برای دیگران، مشارکت در تصمیم گیری های گروهی و ... در دانش آموزان می شود. لذا در این پژوهش محقق در پی بررسی این موضوع است که تحلیل کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به روش ویلیام رومی و مقایسه آن با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چگونه است؟

روش تحقیق

این پژوهش به صورت تحلیلی (روش تحلیل محتوا) انجام شد. جامعه آماری، کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی سال ۱۳۹۹ است و این کتاب دارای ۱۰۵ صفحه ۷ فصل و ۲۳ درس است که مؤلفه های متن، پرسش و تصویرهای کتاب

مورد تحلیل قرار گرفته است. برای نمونه گیری از روش سرشماری کامل استفاده شد و هر ۷ فصل کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی سال ۱۳۹۹ که شامل ۲۳ درس بود از نظر متن، تصاویر، پرسش ها و فعالیت ها مورد بررسی کامل قرار گرفت. اطلاعات این تحقیق با روش تحلیلی ویلیام رومی جمع آوری شد. همچنین در این پژوهش از چک لیست به عنوان دومین ابزار گردآوری اطلاعات جهت پاسخ به سوال اصلی مطرح شده در پژوهش استفاده شد. این چک لیست توسط وفایی و همکارانش (۱۳۹۶) تهیه شده و هدف آن بررسی میزان توجه به ساحت های ششگانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی است. ساحت های ششگانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به ترتیب عبارتند از: اعتقادی، اخلاقی، عبادی، سیاسی و اجتماعی. زیستی و بدنی. زیبایی شناختی و هنری. اقتصادی و حرفه ای. علمی و فناوری. وفایی و همکارانش (۱۳۹۶) جهت تأمین پایایی این ابزار، از روش اسکات استفاده نمودند و بر اساس فرمول اسکات، ضریب توافق بین شش نفر از صاحب نظران را پیرامون فرم چک لیست تدوین شده ۰/۹۶ به دست آوردند که ضریب توافق بالا و قابل ملاحظه ای است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات در تکنیک ویلیام رومی از فرمول ارائه شده توسط وی استفاده شد. در صورتی که ضریب درگیری به دست آمده هر بخش بین ۰/۴ تا ۱/۵ باشد، خوب است و کتاب مورد نظر، کتاب فعالی است. ولی اگر ضریب درگیری کمتر از ۰/۴ باشد، کتاب مورد نظر غیرفعال است. در واقع کسب این امتیاز بیانگر این است که کتاب فقط به ارائه اطلاعات علمی می پردازد و از فراگیران می خواهد تا به دنبال حفظ کردن مطالب علمی ارائه شده باشند. چنین کتابی در زمره کتاب های غیرپژوهشی به حساب می آید که در آن دانش آموز هیچ گونه نقش فعالی در امر یادگیری به عهده ندارند. در واقع به دانش آموز و به ذهنش به عنوان یک سیستم بانکی نگریسته شده که همواره، در پی حفظ و نگهداری و بایگانی مطالب است و ضریب درگیری بیشتر از ۱/۵ نیز نشان می دهد که کتاب مورد نظر بیش از حد به فعالیت پرداخته و کتاب مناسبی نیست. برای تجزیه و تحلیل سوال اصلی پژوهش نیز از فراوانی و درصد فراوانی و نمودار استفاده شد.

یافته های تحقیق

سوال فرعی ۱- میزان به کارگیری جنبه های فعال و غیرفعال کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی براساس روش ویلیام رومی تا چه حد است؟

جدول ۱: میزان به کارگیری جنبه های فعال و غیرفعال کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم

فصل و عنوان آن	مقوله های غیرفعال (A+B+C+D)			مقوله های فعال (E+F+G+H)			ضریب درگیری		
	متن	پرسش	تصاویر	متن	پرسش	تصاویر	متن	پرسش	تصاویر
فصل ۱: من بزرگتر می شوم	۱۰	۲	۸	۱	۳	۱			
فصل ۲: خانواده	۱۰	۱	۴	۳	۴	۱	۱/۷۵	۰/۳۲	۰/۱۹
فصل ۳: همفکری در خانواده	۶	۱	۲	۵	۱	۲			

فصل ۴: نیازهای خانواده	۵	۱	۳	۴	۱	-
فصل ۵: خانه ما	۷	۱۲	۴	۲	۲	۱
فصل ۶: مدرسه ما	۱۰	۱۹	۱۲	۷	۲	۱
فصل ۷: از خانه تا مدرسه	۱۰	۷	۱۳	۶	۱	۳
جمع کلی	۵۸	۴۳	۴۶	۲۸	۱۴	۹

همانطور که در جدول مشاهده می شود، مقدار ضریب درگیری در متن کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی ۱/۷۵ در پرسش ها ۰/۳۲ و در تصاویر ۰/۱۹ به دست آمده است که این ضرایب بین ۰/۴ و ۱/۵ قرار ندارند و ضعیف هستند و نشان می دهند که میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در متن، پرسش ها و تصاویر کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در حد ضعیف است و در واقع رویکرد متون، پرسش ها و تصاویر مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است در این کتاب، میزان به کارگیری جنبه های غیرفعال بیشتر از جنبه های فعال است.

سوال فرعی ۲- میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در متن کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی تا چه حد است؟

جدول ۲: میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در متن کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم

فصل و عنوان آن	مقوله‌ها												جمع مقوله‌ها		ضریب درگیری در متن
	غیرفعال				فعال				خنثی		غیرفعال	فعال	ضریب درگیری		
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J					
فصل ۱: من بزرگتر می‌شوم	۱	-	-	-	۱	-	-	-	-	-	۱۰	۱	۰/۱	۱/۷۵	
فصل ۲: خانواده	۱	-	-	-	۳	-	-	-	-	-	۱۰	۳	۰/۳		
فصل ۳: همفکری در خانواده	۵	-	۱	-	۳	۲	-	-	-	-	۶	۵	۰/۸		
فصل ۴: نیازهای خانواده	۴	۱	-	-	۳	۱	-	-	-	-	۵	۴	۰/۸		
فصل ۵: خانه ما	۷	-	-	-	۲	-	-	-	-	-	۷	۲	۰/۵		

فصل ۷: از خانه تا مدرسه	۱۳	۳	-	-	۰/۲
جمع کلی	۴۶	۹	-	-	۰/۱۹
ضریب درگیری در تصاویر = مقوله های فعال (B) تقسیم بر مقوله های غیرفعال (A)					
$۰.۱۹ = ۴۶ / ۹$					

همانطور که در جدول مشاهده می شود، مقدار ضریب درگیری در تصاویر کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی ۰/۱۹ به دست آمده است که این ضریب بین ۰/۴ و ۱/۵ قرار ندارد و ضعیف است و نشان می دهد که میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در تصاویر کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در حد ضعیف است و در واقع رویکرد تصاویر مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است.

سوال فرعی ۴- میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در پرسش های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی تا چه حد است؟

جدول ۴: میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در پرسش های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم

فصل و عنوان آن	مقوله‌ها		جمع مقوله‌ها					ضریب درگیری در پرسش‌ها
	غیرفعال	فعال	خنثی	مقوله‌های		ضریب		
				غیرفعال	فعال			
A	B	C	D	E	غیرفعال	فعال	درگیری	
فصل ۱: من بزرگتر می‌شوم	۱	۱	۳	-	۲	۳	۱/۵	
فصل ۲: خانواده	-	۱	۴	-	۱	۴	۴	
فصل ۳: همفکری در خانواده	۱	-	۱	-	۱	۱	۱	
فصل ۴: نیازهای خانواده	-	۱	-	۱	۱	۱	۱	
فصل ۵: خانه ما	۱۱	۱	-	۲	۱۲	۲	۰/۱	
فصل ۶: مدرسه ما	۱۹	-	۲	-	۱۹	۲	۰/۱	
فصل ۷: از خانه تا مدرسه	۵	۲	-	۱	۷	۱	۰/۱	
جمع کلی	۳۷	۶	۱۰	۴	۴۳	۱۴	۰/۳۲	
ضریب درگیری در پرسش‌ها = جمع مقوله‌های فعال (C و D) تقسیم بر جمع مقوله‌های غیرفعال (A و B)								
۰.۳۲ = ۴۳ / ۱۴								

همانطور که در جدول مشاهده می شود، مقدار ضریب درگیری در پرسش های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی ۰/۳۲ به دست آمده است که این ضریب بین ۰/۴ و ۱/۵ قرار ندارد و ضعیف است و نشان می دهد که میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در پرسش های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در حد ضعیف است و در واقع رویکرد پرسش های مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است.

سوال فرعی ۵- آیا کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی براساس تکنیک ویلیام رومی فعالیت محور است؟

جدول ۵: میزان فعالیت محوری کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم

ضریب فعالیت محوری کتاب	تعداد فعالیت های هر فصل	فصل و عنوان آن
۰/۲۷	۳	فصل ۱: من بزرگتر می شوم
	۴	فصل ۲: خانواده
	۵	فصل ۳: همفکری در خانواده
	۴	فصل ۴: نیازهای خانواده
	۴	فصل ۵: خانه ما
	۵	فصل ۶: مدرسه ما
	۴	فصل ۷: از خانه تا مدرسه
	۲۹	جمع کل فعالیت ها
تعداد کل صفحات کتاب = ۱۰۵		
ضریب فعالیت محوری کتاب = تعداد فعالیت ها تقسیم بر تعداد صفحات		
$۲۹ / ۱۰۵ = ۰.۲۷$		

همانطور که در جدول مشاهده می شود، مقدار ضریب درگیری یا ضریب فعالیت محوری کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی ۰/۲۷ به دست آمده است که این ضریب بین ۰/۴ و ۱/۵ قرار ندارد و ضعیف است و نشان می دهد که کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی «فعالیت محور» نبوده و تعداد فعالیت ها (۲۹ فعالیت) با توجه به تعداد صفحات کتاب فوق (۱۰۵ صفحه) نامناسب است.

سوال اصلی. تحلیل کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به روش ویلیام رومی و مقایسه آن با مطالعات اجتماعی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چگونه است؟

جدول ۶: مطابقت محتوای کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم با سند تحول بنیادین

ساحت‌های ششگانه تربیت در سند تحول بنیادین آموزش												فصل و عنوان آن
اعتقادی، اخلاقی، عبادی		سیاسی و اجتماعی		زیستی و بدنی		زیبایی شناختی و هنری		اقتصادی و حرفه‌ای		علمی و فناوری		
فراوانی	وزن	فراوانی	وزن	فراوانی	وزن	فراوانی	وزن	فراوانی	وزن	فراوانی	وزن	
۲	۵	۳	۶	۵	۳۶	۴	۳۳	۰	۰	۰	۰	فصل ۱: من بزرگتر می‌شوم
۴	۱۱	۱۵	۲۸	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فصل ۲: خانواده
۴	۱۱	۱۲	۲۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فصل ۳: همفکری در خانواده
۸	۲۲	۶	۱۱	۹	۶۴	۰	۰	۱۷	۶۵	۱۱	۷۴	فصل ۴: نیازهای خانواده
۷	۱۹	۵	۹	۰	۰	۵	۴۲	۷	۲۷	۲	۱۳	فصل ۵: خانه ما
۱۱	۳۰	۹	۱۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فصل ۶: مدرسه ما
۱	۲	۴	۷	۰	۰	۳	۲۵	۲	۸	۲	۱۳	فصل ۷: از خانه تا مدرسه
۳۷	۱۰۰	۵۴	۱۰۰	۱۴	۱۰۰	۱۲	۱۰۰	۲۶	۱۰۰	۱۵	۱۰۰	جمع کلی

همانطور که در جدول مشاهده می شود، برای کل کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی که شامل ۷ فصل است، تعداد ۳۷ فراوانی در ساحت اعتقادی، اخلاقی، عبادی، ۵۴ فراوانی در ساحت سیاسی و اجتماعی، ۱۴ فراوانی در ساحت زیستی و بدنی، ۱۲ فراوانی در ساحت زیبایی شناختی و هنری، ۲۶ فراوانی در ساحت اقتصادی و حرفه ای و ۱۵ فراوانی در ساحت علمی و فناوری نشان داده شده است که بر اساس مقایسه فراوانی ها، بیشترین میزان توجه کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به ساحت سیاسی و اجتماعی (۵۴ فراوانی) است و کمترین میزان توجه کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به ساحت زیبایی شناختی و هنری (با ۱۲ فراوانی) است. بنابراین با توجه به مقدار فراوانی ها مشخص می شود که میزان مطابقت محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی با مطالعات اجتماعی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش هماهنگ نیست.

نتیجه گیری

سوال فرعی ۱- میزان به کارگیری جنبه های فعال و غیرفعال کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی براساس روش ویلیام رومی تا چه حد است؟

نتایج تحلیل نشان داد که میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در متن، پرسش ها و تصاویر کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در حد ضعیف است و در واقع رویکرد متون، پرسش ها و تصاویر مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است در این کتاب، میزان به کارگیری جنبه های غیرفعال بیشتر از جنبه های فعال است. این نتیجه با مطالعه افضل خانی (۱۳۹۶) و مینایی نژاد و تیمورنژاد (۱۳۹۶) و سودجانی (۱۳۹۵) و عباسی و منتی (۱۳۹۴) و قریشی نصب و خادمی (۱۳۹۴) همسو است. در تبیین یافته باید گفت که کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به عنوان مهمترین کتاب در جهت اجتماعی شدن دانش آموزان است و متن، پرسش ها و تصاویر این کتاب باید دانش آموز را به فعالیت وادارد. تربیت تمام ساحتی مهمترین مأموریت آموزش و پرورش است و در سند تحول بنیادین تربیت نسل نو در تربیتی چندساحتی است و رشد متوازن و متعادل توجه به همه ساحت ها است. اگر مأموریت آموزش و پرورش را در آماده کردن انسان ها برای پیشرفت و تعالی جامعه و خانواده و خودشان، مصونیت بخشی نسل در برابر تغییرات، ایمن کردن آنان در برابر یاس و ناامیدی، توسعه مجال کافی برای خلاقیت بدانیم نیازمند آن هستیم که از تعلیم و تربیت حافظه محوری به سمت تعلیم و تربیت تمام ساحتی برویم. در تمام ساحت های سند تحول بنیادین نیازمند پرورش دانش آموزانی هستیم که ابعاد وجودی انسان در این ساحت ها تربیت پیدا می کنند و اگر چنین تربیتی وجود نداشته باشد، دانش آموزان پس از مدرسه در برآوردن نیازهای خود دچار مشکل می شوند. در پایان دوران آموزش عمومی دانش آموزان باید با حدی از توانمندی ها آشنا باشند و مهارت های پایه را داشته باشند و ارزیابی ها و سنجش بخش کوچکی از این توانمندی ها را مورد بررسی قرار می دهد. بنابراین توجه کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در این زمینه حائز اهمیت می باشد.

سوال فرعی ۲- میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در متن کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی تا چه حد است؟

نتایج تحلیل نشان داد که میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در متن کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در حد ضعیف است و در واقع رویکرد متون مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرپویایی مبتنی است. این نتیجه با مطالعه افضل خانی (۱۳۹۶) و مینایی نژاد و تیمورنژاد (۱۳۹۶) و سودجانی (۱۳۹۵) و عباسی و منتی (۱۳۹۴) و قریشی نصب و خادمی (۱۳۹۴) همسو است و نیاز است تا در متن کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بازنگری شده و فرایند یاددهی و یادگیری به سمت فعالیت سوق داده شود. یکی از مهمترین اهداف و اولویت های نظام آموزشی در کشور ایران که دارای رویکرد دینی است، دغدغه آراستگی تمام دانش آموزان به صفات و فضایل اخلاقی، معنوی و ارزشی و نیز، تلاش در جهت فراهم کردن زمینه های لازم به منظور آموزش چگونگی زندگی مطلوب و سعادت مندانه دانش آموزان خود است؛ در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم، باید حرکت در مسیر زیست دین دارانه از جایگاه ویژه ای برخوردار باشد و توجه و تاکید برنامه ریزان درسی به این حوزه بیشتر شود و اساسا با عنایت به لزوم توجه به همه ابعاد وجودی انسان در تربیت باید از توجه تک بعدی به مقوله تربیت از طریق برنامه درسی خوداری شود. لذا توجه همه جانبه به ابعاد وجودی انسان در سیاست گذاری و برنامه ریزی کتب درسی و به ویژه کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم امر تربیت بسیار ضروری است.

سوال فرعی ۳- میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در تصویرهای کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی تا چه حد است؟

نتایج تحلیل نشان داد که میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در تصاویر کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در حد ضعیف است و در واقع رویکرد تصاویر مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است. این نتیجه با مطالعه افضل خانی (۱۳۹۶) و مینایی نژاد و تیمورنژاد (۱۳۹۶) و سودجانی (۱۳۹۵) و عباسی و منتی (۱۳۹۴) و قریشی نصب و خادمی (۱۳۹۴) همسو است. در تبیین یافته باید گفت که تصاویر در کتاب های درسی جایگاه و اهمیت ویژه ای در یادگیری بهتر دارند و اساسا دانش آموزان از طریق دیدن تصاویر کتاب می توانند راحت تر مطالب را به ذهن بسپارند. با توجه به ضعف کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در این زمینه، بازنگری در این حوزه مورد نیاز است. بدیهی است متناسب با جایگاه تربیت اسلامی در نظام آموزشی کشور باید تلاش ها و فعالیتهای منظم و سازمان یافته این نظام در راستای آموزش و درونی ساختن اهداف، مبادی، اصول و عوامل سبک زندگی اسلامی در دانش آموزان طراحی و اجرا شود. در نظامهای آموزشی دنیا از کتاب درسی به عنوان رایج ترین ابزار تحقق اهداف مختلف استفاده می گردد. تصاویر کتب درسی، مهمترین وسیله برای آگاه سازی و تربیت دینی دانش آموزان است چرا که از طریق تصاویر مندرج در کتب درسی می توان تصویر کامل و صادقی از انسان مطلوب بودن را به نمایش گذاشت و به درون دانش آموزان نفوذ نمود.

سوال فرعی ۴- میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در پرسش های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی تا چه حد است؟

نتایج تحلیل نشان داد که میزان به کارگیری شیوه ارائه فعال در پرسش های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی در حد ضعیف است و در واقع رویکرد پرسش های مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است. این نتیجه با مطالعه افضل خانی (۱۳۹۶) و مینایی نژاد و تیمورنژاد (۱۳۹۶) و سودجانی (۱۳۹۵) و عباسی و منتی (۱۳۹۴) و قریشی نصب و خادمی (۱۳۹۴) همسو است. در تبیین یافته باید گفت که برای آنکه مهارت کاوشگری در دانش آموزان افزایش داده شود، ضروری است که در پرسش های مندرج در کتب درسی و به خصوص درس مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی رویکرد فعال بودن مورد تقویت قرار گیرد. پرسش های کتاب درسی از مهمترین قسمتهایی هستند که خلاقیت دانش آموزان و قدرت تجسس را در آنها تقویت می کند. تفاوت مهم کتاب درسی و کتاب معمولی در این است که پرسشهای کتاب درسی باید در راستای رسیدن به هدف های آموزشی متعددی از جمله پرورش مهارت های ذهنی و عملی باشد. با مطرح کردن پرسش های برنامه ریزی شده و با پی ریزی بحث و گفتگو می توان دانش آموزان را به فعالیت ذهنی واداشت و گام به گام آنها را به سوی پروراندن یک مفهوم یا رسیدن به یک فرضیه و آگاهی از یک روش پیش برد. همچنین اگر امکان فعالیتهای عملی نیز در قسمت پرسشهای کتب درسی فراهم باشد می توان با گنجاندن دستورکارهایی در کتاب درسی، فرصتهایی برای دست یابی دانستنی ها و مهارت های جدید پدید آورد. پرسش های درون متن، نه پرسش های پایان فصل که جنبه ارزشیابی دارند، نیز می تواند در تکوین مفاهیم جدید یا به دست آوردن مهارت در کاربست آنها کارساز باشد. سطح تفکری پرسش های مندرج در کتاب درسی باید از مرز حفظی های عمومی بگذرد و شامل گستره ای از درک و فهم، تعبیر و تفسیر، کاربست، تجزیه و تحلیل، کشف نظام ها و پیشنهاد فرضیه و سرانجام داوری و شناسایی خوب از بد و بیشتر از کمتر باشد. این پرسش ها باید به تفکر در زمینه ارزش ها و

به دست آوردن نگرش های مطلوب انسانی نیز توجه کنند و فقط در پی روش های علمی مربوط به تکرار الگوها یا کاربرد اصول و قوانین ثابت نباشند.

سوال فرعی ۵- آیا کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی براساس تکنیک ویلیام رومی فعالیت محور است؟

نتایج تحلیل نشان داد که کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی «فعالیت محور» نبوده و تعداد فعالیت ها (۲۹ فعالیت) با توجه به تعداد صفحات کتاب فوق (۱۰۵ صفحه) نامناسب است. این نتیجه با مطالعه افضل خانی (۱۳۹۶) و مینایی نژاد و تیمورنژاد (۱۳۹۶) و سودجانی (۱۳۹۵) و عباسی و منتی (۱۳۹۴) و قریشی نصب و خادمی (۱۳۹۴) همسو است. در تبیین یافته باید گفت که با توجه به اهداف آموزش درس مطالعات اجتماعی که شناخت حقوق و مسئولیت های فردی و اجتماعی در محیط های مختلف، آگاهی از میراث فرهنگی به جای مانده از دوره های تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران، رعایت تکالیف اخلاقی و وظایف فردی، اجتماعی و شهروندی و... است لازم است تا فعالیت های کتاب بیشتر شده و دانش آموزان به طور عملی با انواع فعالیت ها آشنا شوند. به طور کلی، مطالب علمی مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی نباید خشک و خالی و بی ارتباط با زندگی انسان و مصداق های روز مطرح شوند. اکنون ربط علم به زندگی انسانی هدف مهمی برای آموزش و پرورش به شمار می رود. آوردن مثال های فراوان از مسائل اجتماعی و روابط انسانی در کنار نمونه های مربوط به زندگی مادی انسان، مانند محیط زیست، بحران انرژی، تغذیه و ارتباطات، درس را از خشکی و بی روحی بیرون می آورد و آمادگی هایی برای زندگی اجتماعی و کاری آینده و چگونگی برخورد با مسائل آن را فراهم می آورد. در این زمینه باید در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی باید به مسائلی پرداخته شود که با محل زندگی، شهر و روستا و کشور ارتباط بیشتری دارند. هم چنین، به هنگام پرداختن به آلودگی محیط زیست یا فرسایش زمین یا روند فعالیت های یک کارخانه و روابط انسانی آن، آوردن شکل، مثال، نمودارهای مربوط به ایران بسیار به جاست و تا جایی که می شود باید از به کار بردن شکل ها و تصاویر و مثال های خارجی پرهیز شود و اساسا نحوه زندگی و تربیت دینی اسلامی در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی مدنظر قرار گیرد.

سوال اصلی. تحلیل کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی به روش ویلیام رومی و مقایسه آن با مطالعات اجتماعی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چگونه است؟

نتایج تحلیل نشان داد که میزان مطابقت محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی با مطالعات اجتماعی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش هماهنگ نیست. مطالعه ای که بتوان نتایج آن را با یافته فوق مقایسه کرد یافت نشد اما در تبیین این یافته باید گفت که نظام آموزش و پرورش برای مطابقت دادن برنامه و کتب درسی خود با مفاد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، همچنان راه زیادی دارد تا بتواند تمام آنچه که در این سند آمده است را اجرا نماید. راهکارهایی که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جهت اجتماعی شدن دانش آموزان ارائه شده می بایست در دستور کار برنامه ریزان درسی قرار گیرد. از جمله اینکه مطابق با اولین راهکاری که در این سند آمده، باید بازنگری و اصلاح برنامه های درسی مبتنی بر رویکرد فرهنگی - تربیتی و تقویت و توسعه جنبه های تربیتی و اخلاقی آنها به منظور فراهم آوردن زمینه تربیت پذیری دانش آموزان بر اساس فرهنگ اسلامی - ایرانی صورت گیرد. مطابق با راهکار دوم ارائه شده باید نسبت به ایجاد سازوکارهای لازم برای تقویت آداب و سبک زندگی اسلامی - ایرانی، در تمام ساحت های تعلیم و تربیت به عنوان رویکرد حاکم در فرایند طراحی، تدوین و اجرای برنامه های درسی و آموزشی برنامه ریزی مدونی صورت گیرد. مطابق با سومین راهکار باید طبقه بندی و متناسب سازی

مقولات و موضوعات تربیتی و اخلاقی با مراحل رشد و ویژگی های دانش آموزان و اهداف و نیازهای نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی و جامعه صورت گیرد و در نهایت اینکه در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی از ظرفیت برنامه های درسی، منابع آموزشی، شبکه ملی اطلاعات و ارتباطات، کتابخانه، فرصت اردوها و فعالیتهای برون مدرسه به ویژه مساجد و کانون های مذهبی برای تقویت معرفت و باور به معارف الهی به ویژه اعتقاد به توحید و معاد و ولایت و انتظار با رویکرد قرآنی، روایی و عقلانی در دانش آموزان استفاده شود.

پیشنهادهای

- ۱- با توجه به اینکه رویکرد متون، پرسش ها و تصاویر مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است پیشنهادات زیر ارائه می شود:
- سطح و میزان فعالیت های کتب درسی، هر ساله مورد بازنگری قرار گیرد تا میزان فعالیت ها بیشتر با دانش آموزان متناسب باشند.
- ۲- با توجه به اینکه رویکرد متون مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است پیشنهادات زیر ارائه می شود:
- اهمیت کار و فعالیت گروهی بسیار زیاد است و باید بیشتر مورد توجه و تاکید مولفان کتاب های درسی دوره ابتدایی قرار گیرد.
- طراحی بسته های آموزشی و حتی نرم افزارهای مرتبط با آموزش مباحث مربوط به سبک زندگی اسلامی و تربیت اجتماعی ویژه معلمان، دانش آموزان و کارشناسان می تواند به عنوان مکمل محتوای کتب درسی مورد استفاده قرار گیرد.
- ۳- با توجه به اینکه رویکرد تصاویر مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است پیشنهادات زیر ارائه می شود:
- در انتخاب تصاویر کتاب های درسی، تصاویری که دانش آموزان را به تفکر و فعالیت وا می دارد، توجه شود.
- معلمان از یادگیری معکوس و تصاویر انیمیشن استفاده کنند.
- ۴- رویکرد پرسش های مندرج در کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی بر غیرفعالی یا غیرپویایی مبتنی است پیشنهادات زیر ارائه می شود:
- رفتار معلم همراه با خلاقیت باشد و از پرسش های تعاملی استفاده کند.
- ۵- با توجه به اینکه کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی «فعالیت محور» نبوده و نامناسب است پیشنهادات زیر ارائه می شود:
- معلم از طریق برگزاری نمایشگاه های مختلف، مسائل اجتماعی و آداب شهروندی را به دانش آموزان بیاموزد.
- ۶- با توجه به اینکه میزان مطابقت محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم ابتدایی با مطالعات اجتماعی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش هماهنگ نیست پیشنهادات زیر ارائه می شود:
- برنامه ریزان درسی، محورها و عوامل سبک زندگی اسلامی به صورت مارپیچی در خلال محتواهای آموزشی کتاب درسی تنظیم، و ارائه نمایند

منابع

افضل خانی، مریم و سمیعی، اعظم (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمانی پایه ی ششم ابتدایی از منظر فعال و غیرفعال بودن بر اساس روش ویلیام رومی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار.

عباسی، حسین و منتی، بهاره (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی سوم دبستان با تکنیک ویلیام رومی، سومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران.